

ТРАДИЦІЇ І ЗВИЧАЇ НАРОДУ У РОМАНІ «ВОЛИНЬ»

Ірина САРАХМАН

Збереження традицій, звичаїв — найдавніша проблема минулого і сьогодення. Але кожного разу знаходилися люди, яким історія рідного краю була небайдужа і які вірили у майбутнє свого народу.

Роман Уласа Самчука «Волинь» — жива згадка про віками сформовані волинські традиції та звичаї, що увібрали у себе найважливіші моральні цінності. Перш за все — це традиції сімейного чину. У родині зберігалися прадавні звичаї, обряди, традиції. Сім'я жила за віковими законами, де святими поняттями були Бог, праця, земля, рід, де хліборобський календар диктував розподіл обов'язків, де кожний знав свою роль та місце в житті.

Любов до землі — споконвічна українська традиція, бо земля для людини — все. Вона годує, одягає, навіть лікує. У романі «Волинь» згадується: «Земля для всіх і всього. Земля — найбільше щастя». І саме Матвій, як добра, порядна людина, прекрасний хлібороб, зберігав ті традиції не лише в праці, але і у своєму серці. Він завжди знав: усьому свій час, коли сіяти, коли збирати. Поле, жито, хліб — ось навколо чого обертаються думки селян. Наш народ хліборобський. Найстрашніше для руйнування духовності українця — це втрата землі, яка ховає в собі силу любові до Бога та природи. Кожний українцеві споконвіку був упевнений у своїх силах, що прогуде себе і сім'ю, доки є клаптик землі.

Віра в землю була, як віра в Бога. «Ех і поля, поля! Не забуде його ніхто, чий погляд хоч раз зупинився на ньому» — говорить Матвій. Радість спілкування із землею, віра в неї дає сили та наснагу. Зневага до землі викликає лінівість, бездумність. Земля і хліб — джерело життя. Хліб завжди берегли як свято. Наші батьки і діди вчили своїх дітей з повагою ставитися до хліба, зерна, до землі, як символу людського добробуту, символу життя. «Земля — найбільше щастя — більша за любов, за життя. Земля найбільший скорб — більший за золото і коштовні речі... От що земля». Так традиційно вважав кожен українець.

Земля і праця... У цьому суть життя. Потреба у праці є однією з головних рис людини. Працьовитість — це традиційна риса українського народу. Такими ми бачимо героїв роману: «Батьки і старші діти тяжко працюють, складаючи копійку до

копійки, а праця на полі важка, висмоктує всі сили. Та радість охоплює кожного, коли збирають урожай — плоди своєї праці». За традицією, люди працювали в будні, а в свята відпочивали. Цього ж вимагала і релігія. Дуже мудрим звичаєм було те, що не можна працювати як-небудь. Любов до праці прищеплювалася ще змалку.

Улас Самчук акцентує увагу і на високій культурі побуту волинян. Це описи вечорниць, весілля та святкування релігійних свят. Молодь гуляє на вечорницях: «Вдарила музика, і пішов буревійний, сміливий, широкий танець». На вечорницях обов'язки розподілялись між хлопцями та дівчатами. В будні на вечорницях дівчата працюють: прядуть, шиють сорочки або вишивають рушники. Хлопці залицяються до дівчат, розповідають їм різні небилиці.

Найважливішою подією на Волині у житті людини було одруження, де початком весільної церемонії є заручини та оглядини. Та найголовнішим питанням було дарування майна молодим, що мало назву «вінування». Молода у вінку з дружками ходила запрошувала по селі гостей на весілля. Важливою частинкою цієї події було благословення батьків: «... не сміялась, не цілувалась, як звичайно, а підійшла одразу до батька, вклонилась йому до самої землі, так що посипалися і торкнулися до долу різнобарвні її стрічки, і дуже поважно промовила: — прошу вас, тату, від себе і мого нареченого на весілля! Благословіть мене — раз, другий, третій!».

Щодо весільних приготувань, то сюди належало випікання волинського весільного короваю. Коровай — це білий весільний хліб. Готують його поважні жінки — коровайниці з відповідними обрядами та піснями.

Не менш важливою подією у житті української родини були хрестини, що теж мали свої волинські звичаї. Спочатку вибирали кумів, потім ішли до церкви. Священик читав певні молитви, виконував обряд хрещення, після чого святкували вдома, вітали батьків та дідів із новонародженим малюком.

Волинські народні традиції вимагали порядку і злагоди у повсякденному житті сім'ї. Головою сім'ї вважався чоловік. Існував також традиційний порядок розподілу обов'язків між чоловіком і жінкою. Так, за народними традиціями, чоловік повинен обробляти землю та будувати господарку. Жінка слідувала за порядком у хаті та біля хати, доглядала дітей, готувала їжу, шила одяг, пряла, обробляла город. Діти допомагали батькам по господарству. Стосунки в сім'ї будувалися

на основах християнської моралі.

Формуванню доброзичливих стосунків між людьми сприяла релігія. Віра в Бога — це споконвічна традиція на Волині. Доброта і милосердя передавалися з покоління в покоління. І тоді, коли у життя людини приходив якийсь тривога чи проблема, вона завжди зверталася до Бога. Улас Самчук з великою любов'ю описує, як український народ Волині шанував релігійні свята. Вони спонукали людей ретельно готуватися. Свято — це щось особливе. До найбільших волинських християнських свят належать Різдво та Великдень. Неабияку роль відіграло саме приготування до свята. Важливою частиною такого приготування було дванадцять страв, виготовлення дідуха. Усе це надавало святкового настрою очікуванню свята.

Щодо Святої вечері, то є звичай сидати, коли в небі з'явиться перша зірка. Кожна деталь святкування має своє значення. Найважливіший — сніп пшениці, «дідух» із застромленою дерев'яною ложкою за перевеслом. Він символізує зв'язок із предками, що приходять на Різдво у гості. Ще одним елементом волинських різдвяних традицій є сіно під скатертю на столі (бо ж Новонароджений Христос спочив на сні). За волинською сімейною традицією, господарі ставали на коліна та молилися Богу. Після молитви сім'я сідає вечеряти.

В Різдво особливим яскравим звичаєм було колядування, що проносилось по всіх селах.

Отже, волинські традиції, звичаї та обряди святкування Різдва, Великодня та інших свят несли в собі моральні цінності, що формували в собі справжнього українця, який зумів зберегти у своєму серці закони предків.

У романі «Волинь» У. Самчук відобразив історичну минувшину рідного краю — Волині, звідки пішли його корені. Він полюбив цю землю із раннього дитинства і проніс цю любов через усе життя. У письменницькому осмисленні цей край був осердям державності від найдавніших часів. Автор заявив себе у художніх творах не тільки справжнім літописцем рідного краю, а й знавцем традицій і звичаїв українського народу.

Ставлячи надзвичайно високі вимоги до моральності людини та до збереження традицій, звичаїв, обрядів, якими так багата наша волинська земля, У. Самчук довів, що без цього виховати справжнього українця і справжню людину неможливо. Процес збереження та передачі майбутньому поколінню своїх етнічних ознак — це фундамент українського народу, основа українства.

НАРАТИВНИЙ ЧАСОПРОСТІР САМЧУКОВОЇ «ВОЛИНІ»

Олександра КУЛЬЧИНСЬКА

Уласа Самчука названо одним із найвидатніших прозаїків, що працювали у важких умовах вигнання. Це «звання» письменник отримав після неординарного дослідження ідеї української державності, що відображена у романі-трилогії «Волинь». Цей твір називають художнім літописом історії України ХХ століття.

Талановитий прозаїк пережив важкі історичні потрясіння, які сколихнули український народ. Не дивно, що у 30-х роках ХХ століття цей роман було висунуто на здобуття Нобелівської премії. Улас Самчук не став лауреатом. Причина цього надзвичайно проста: «твори письменників погрозомленого і пригнобленого народу виявились неконкурентноздатними не за мірою таланту, а через відсутність перекладів, відповідної реклами».

Автобіографічний роман «Волинь» описує життя Уласа Самчука та його сім'ї. Адже життєпис Володьки Довбенка, головного героя роману, містить факти біографії самого автора. Письменник дуже важко переживав те, що йому довелося розлучитися з близькими та перебувати далеко на чужині. І, напевно, саме цей біль, який автор переживав, надихнув його на створення роману про близьких людей, з якими жив поряд і про рідну місцевість, без якої його життя не мало би сенсу.

У творі змальовано більше 450 різноманітних персонажів. Поряд з різними людьми перед читачами зображена велична краса наймаловісничішого куточка України — суворой та водночас ніжної Волині. Протягом шести років У.Самчук працював над романом. Саме в цей час в Україні відбувалися найжорстокіші репресії. Багатьох митців система змусила замовкнути. Але письменник не мовчав. Усе, що відбувалося навколо, стало джерелом його твору. Він хотів внести в українську літературу трохи філософської та проблемної тенденції. Письменник наголошував, що потрібно «дати повніший і точніший образ нашого села». Свій задум автор успішно втілює.

Трилогія складається з таких частин: «Куди тече та річка», «Війна і Революція» та «Батько та син». Другий том «Волині» Улас Самчук поділив на «Війну» та «Революцію». У цій частині йдеться про трагедію села, в якому перебувають ворогуючі війська. Перед читачем — родина заможного селянина Матвія. Цей чоловік усе своє життя важко працював на землі. Завдяки важкій праці він зміг збудувати власний хутір, правильно вів господарську діяльність. Проте мирне життя закінчилося: почалася війна, на рідну землю наступили більшовики. Персонаж роману «Війна і Революція» впевнений, що українці зазнають поразки. Він бачить, що між ними немає єдності: «Наш народ — один в ліс, а другий — в поле». Матвій упевнений, що настане той час, коли люди зможуть розпізнати справжнього вовка в овечій шкурі. Адже козаки купують продукти, не беруть дарма, а платять гроши-

ма. Матвій бідкався, що продав усі запаси вівса, але Василь — старший син, який довгий час перебував на фронті, зауважив, що більшовики усе візьмуть задарма.

Уже зовсім скоро більшовики ввійшли в село. Налетіли, немов буревій. «Коні їх загнані... Одяги різні... Зброя також різна... Вигляд їх — вигляд диких... Мова їх рішуча, коротка — наказ і лайка. Перечити їм небезпечно». Молодший син Матвія порівнював більшовицьких воїнів із мешканцями безмежних степів, які «злетілися в орду і під зручним керування ханів пруть на захід». Ці жорстокі люди «з первих днів революції под красним знаменем кров пролівають».

Що буде з селянами? Як їм захиститися від наглого шквалу? Потрібно знати справжню, тверду, як каміння, віру. Молодий хлопець намагається знайти відповідь на безліч питань, що виникають у його свідомості. Йому на допомогу приходять діди Юхим, який у задушевній бесіді розповідає про те, чим традиційно займаються українці: сіють гречку, плекають бджіл. Найбільше те, що вони не вміють обороняти рідну батьківщину: «За нашу землю треба вміти не тільки піти, а й кров лити...». Проте усі нещастя, що переживають та переживатимуть українці, зроблять наш народ мужнім. У глибині душі Матвій надіється, що серед українців усе ж є свідомі патріоти, а привадилом злодоям і брехунам все ж настане кінець.

Головною проблемою трилогії «Волинь» є проблема землі. Вона наскрізно проявляється в усіх частинах твору. Окрім цього, важливої уваги заслуговують особливості національного й духовного визрівання селянства, готовності до дії. У. Самчук наголошує на тому, що українці не вміють злагоджено вести оборону. Не залишається поза увагою автора характеристика тогочасної брехливої влади, що не зуміла відстояти права українців.

Увесь конфлікт роману «Війна і Революція» об'єднаний в аналітико-реалістичну палітру історичного буття нації у довготривалій часовій парадигмі. Не залишаються поза увагою Уласа Самчука доля нації та місце селянства й представників інтелігенції в житті України. Автор глибоко аналізує долю жителів волинського краю, надзвичайно тонко аналізує психодраму душі українців, формування їхньої ментальності.

Особливої уваги при з'ясуванні форми художнього твору заслуговує його мова. Це цінний об'єкт дослідження для сучасного мовознавства та літературознавства. Мова художніх творів письменника здавна цікавила багатьох дослідників. Мовні особливості роману Уласа Самчука «Війна і Революція» мають виразне говіркове забарвлення. У досліджуваному творі діалектні мовні елементи є невіддільним компонентом художнього мислення письменника.

Важливу роль в художній розповіді роману «Війна і Революція» відіграє портретна характеристика героїв. Саме ця деталь використовується для конкретизації та індивідуалізації персонажів. Улас Самчук надзвичайно вміло, хоча й нечасто, у другому томі трилогії використовує портрети: «Володько пішов і мовчки сів, його уста суворі і вперто затиснуті. Ча-

сом пробігає по них ледь помітне здригання, а зуби так міцно заціпнуті, що їх ні то плачем, але й колом не розважив би...», «Насті робиться чомусь дуже приємно... Усмішка сама собою зійшла на її тонких сухих устах. Вилиняле її обличчя ледь торкає світло з печі, але Володько пиймав усмішку...».

Надзвичайно вміло У. Самчук характеризує внутрішній світ своїх героїв, як-от: «Але що у Володьковій душі творилося, того не розкаже він нікому й ніколи. Картини війни, присмак сліз, барва сорому, тремтіння сонячного проміння, зродили й визвали на кін його буття велику тайну тайн — незрівняну з нічим в красі і силі...».

Змальовані інтер'єрні картини роману «Війна і Революція» допомагають зрозуміти відтворений письменником національний та історичний колорит: «Володько мовчки повернув до учительської кімнати. Там чистенько, пахнуть квіти. На стіні чітко тикає білий годинник з тягарками, жовтим мідним вагалом, прикрашений квіточками-незабудками», «На комінку світиться невеличка, третій номер, ямочка без шкла. На стінах ледь помітні балухати тіні». Таким чином У. Самчук підкреслює реалістичність зображених місць та часового простору.

Особливо художньо Улас Самчук створює метафоричні конструкції пейзажу: «Натомість він заліз у гушавину книг. Ці славні, тихі приятелі оточили його з усіх боків, розгорнули перед ним необмежені обрії і манили кудись — далі, все далі у безконечність, під зоряне небо, на степ розлогий, на моря та океани у борню з буревійними хвилями. Там хвилі, мов гори котять і б'ють об скелі, об граніт. Там блискавки ріжуть олив'яні хмари, січуть їх легко на кусні і вітровими рухами розкидають, куди хочуть. Там грім клекоче, мов мільйон орлів, якісь незнані породи». Бачимо, що пейзажна характеристика допомагає авторові підкреслювати характер розвитку подій та бути «рушієм» дії: «Суворі, неблагання ніч навалилася на цілий мир. Земля вгрузла у її чорну глибину. Заснули люди, звірі, рослини. Тиша сторожка, мов птах, таємно й підступно ховала останні хвилини «спокою», бо коли б хто, припавши вухом до землі, міг почути її тремтіння, ніби там десь тьось тяжкий і неухильний твердо ступав над народами й державами».

Зміст та форма роману Уласа Самчука «Війна і Революція» надзвичайно складні, засновані на біографічних відомостях письменника. Автор вміло відтворив події, що сколихнули волинський край у ХХ столітті і намагався «знайти місце України у світі й шляхи її національно-культурного і державного становлення». Головним поштовхом до написання твору стала розлука митця з близькими людьми та рідною домівкою. Автор намагався повернутися подумки у волинський край, тому створив надзвичайно широкий та розгорнутий роман про тих, біля кого пройшло його дитинство, кого любив, знав, з кого брав приклад. Його світоглядні пошуки ще й досі докладно не вивчені, та вони базуються на безмежній любові до землі та народу в аспекті утвердження національної ідентичності українця.